

Publiceren in de praktische theologie en religiewetenschap

***Handelingen* anno 2022 vernieuwt de communicatie, haalt de band met lezers aan en blijft een onmisbare bijdrage bieden aan het handelen van professionals op het terrein van religie en samenleving. Vanaf dit maartnummer is voortaan *Handelingen* voor alle lezers beschikbaar in open access-vorm en nog steeds voor iedereen die dat wil on demand als papieren tijdschrift te ontvangen. Ter inleiding en markering daarom enkele gedachten over de uitdagingen waar wij als redactie voor staan.**

Handelen

Handelingen is een tijdschrift voor praktische theologie en religiewetenschap. Het is een vaktijdschrift, waarvan de redactie grotendeels bestaat uit docenten en onderzoekers van de verschillende opleidingen theologie en religiewetenschap die een praktische discipline beoefenen. Het heeft een bereik van lezers in kerk en samenleving, die *Handelingen* – zo staat in de missie van het tijdschrift – op de hoogte houdt van de voortgang in praktisch-theologisch en praktisch-religiewetenschappelijk onderwijs en onderzoek en bijdraagt tot de communicatie over ontwikkelingen in de opleiding die relevant zijn voor de professionalisering van pastores, geestelijk verzorgers, godsdienstleraren en andere beroepsmatig betrokken theologen en religiewetenschappers.

Uitgever Wim Waanders wijst er op dat *Handelingen* voortgekomen is uit het maandblad

< *Theo van Doesburg, 'Ontwerp voor compositie IV voor glasmazaïek', 1917*

Nederlandse Katholieke Stemmen (1898-1984) dat op de rooms-katholieke geestelijkheid in Nederland was gericht.¹ Vanaf 1965 werd het blad voortgezet als *Theologie en Zielzorg*, en later als *Theologie en pastoraat*. Dit ging in 1974 samen met *Ministerium* en het *Tijdschrift voor pastorale psychologie*, dat daarna werd voortgezet als *Praktische Theologie*. Dit blad werd door Waanders aan uitgeverij Kok overgedragen in 2009 en verscheen als *Handelingen – tijdschrift voor praktische theologie en religiewetenschap*. Om nu, vanaf 2022, vervolgens door Radboud University Press uitgegeven te worden als 'open access'-tijdschrift onder dezelfde titel. *Handelingen* is geen confessioneel blad meer, al gelden religieuze en kerkelijke thema's vanzelfsprekend als de centrale aandachtspunten voor zover ze informeren over het daarmee verbonden beroepsmatig handelen.

Denken

Een vaktijdschrift denkt na over handelingen die voor het beroep van belang zijn. De praktische theologie houdt zich al zo'n

tweehonderdvijftig jaar bezig met het denken over de overdracht van christelijk geloof binnen de praxis van de samenleving, zoals Gerben Heitink het kort en precies formuleert. Klassiek gesproken bestudeert de praktische theologie dat volgens disciplines van leren (*catechetiek*), zorgen (*poimeniek*), vieren (*liturgiek*), dienen (*diaconiek*) en verkondigen (*homiletiek*). Aldus omschreven biedt praktische theologie reflecties over kerkelijke praktijken. Deze vormen het materieel object dat bestudeerd wordt vanuit – zo wordt het althans vaak opgevat – de handelingstheorie als het formele object.

Rick Osmer beschrijft dat formele object volgens empirische, interpretatieve, normatieve en pragmatische taken in de wetenschap. De praktische religiewetenschap verbreedt het materieel object van christelijke en kerkelijke praktijken naar diverse religieuze overtuigingen en spirituele praktijken, maar ze heeft met praktische theologie haar formele object van een handelingswetenschap gemeen. Er zijn dus evidente verschillen in het denken in praktische theologie en in de (praktische) religiewetenschap, maar de overeenkomsten of althans de complementariteit van beide domeinen is evenzeer groot, zoals ik in de vorige editie van *Handelingen* heb betoogd.

Een vaktijdschrift is een periodiek met bundeling van artikelen die met een bepaald professioneel domein of beroepsgroep verbonden zijn. Zo'n tijdschrift draagt zowel bij tot de communicatie binnen de wetenschappelijke discipline en binnen de beroepsgroep als vooral ook tussen beide. In dat opzicht verschillen praktische theologie en praktische religiewetenschap niet veel, al zijn er verschillende accenten, juist vanwege de wijze waarop

kerken en arbeidsmarkten zich ontwikkelen. Zo heeft de ontkerkelijking consequenties voor de pastorale loopbaan van afgestudeerden en differentiëren taken zoals die van geestelijk verzorger of leraar godsdienst en levensbeschouwing ook buiten de kerkelijke contexten van voorheen.

Zo'n ontwikkeling van het beroepsdomein is niet onproblematisch als het om publiceren gaat. Althans, het betekent niet direct dat het lezerspubliek ook groter wordt. Enerzijds valt er juist een tendens te bespeuren dat tijdschriften specialiseren en 'academiseren', dat wil zeggen, wetenschappelijke publicatie-niches vormen waarbij het lezerspubliek juist kleiner wordt en gaat samenvallen met de auteurs die ook in het blad publiceren. Dat heeft dan al snel tot gevolg dat wetenschappelijke publicaties nauwelijks meer door professionals gelezen worden. Anderzijds versralen vaktijdschriften als er niet op academisch niveau geschreven wordt en lezers de meerwaarde ervan voor hun eigen ervaringscontexten niet meer onderkennen. In andere gevallen worden bijdragen uitbesteed aan gespecialiseerde bureaus die vakbladen tot 'infotainment' maken en dan eindigen als 'knipselkranten' van elders verschenen nieuwtjes.

Publiceren

De academische uitgeversbranche maakt stormachtige ontwikkelingen door. Daar zijn allerlei kenmerken van en verklaringen voor te geven. Zo neemt het aantal academische publicaties enorm toe. Gedreven door perverse universitaire prikkels (*publish or perish*) maar ook door toename van het aantal promovendi (*PhD's*) en differentiatie van hooggespecialiseerde academische niches, worden steeds

meer artikelen en monografieën bij uitgevers en redacties aangeboden die tot wachtlijsten in de kwaliteitsbeoordeling (*peer review*) leiden. Niet alles is even goed en bovendien is niet alles meer betaalbaar, want prestigieuze uitgevers van *high ranking journals* rekenen exorbitante prijzen voor publicatie. Universiteiten daarentegen worden juist met bezuinigingen

> **Herkenbaarheid, kwaliteitsborging en een eigen zelfstandig profiel**

geconfronteerd, terwijl bibliotheken het uit de hand lopende aantal tijdschriften niet meer kunnen herbergen. Onbetrouwbare uitgevers haken daar agressief op in door met betaalbare *predatory journals* de kwaliteitsbeoordeling en transparantie van academische publicaties te ondermijnen. Anderzijds komen *open journals* op, die juist met gratis voorzieningen de markt bestormen, althans indien de uitgevers daarvoor zowel financiële middelen als ook geëngageerde redacties en voldoende *peer reviewers* kunnen vinden.

Evident is verder dat de digitalisering de traditionele indeling van auteurs, uitgevers en lezers ondergraaft. Gebruiksvriendelijke applicaties, *social media* en tal van media als *blogs*, *one issue-sites* en *podcasts* bieden meer directe mogelijkheden tot communicatie en persoonlijke interactie. Ze leiden tot nieuwe genres en zullen het medium in de toekomst steeds meer van tekst naar beeld laten verschuiven.

In het digitale tijdperk is ieder in beginsel tegelijkertijd auteur, uitgever en lezer en er is voor elk wat wils zonder dat traditionele kwaliteitsborging daarin al te veel ordent. Althans, wetenschappelijk gezag en academische status

van publicaties – immers vaak ondoorgronde-lijk voor een breder publiek – concurreren met de *likes* en *hypes* waarmee *followers* niet alleen hun waardering uitdrukken maar ondertussen ook bijdragen aan persoonlijke datavergaring door *big tech companies* met hun eigen belangen en prioriteiten in de kennisdistributie. De democratisering van kennistoegang gaat dan makkelijk hand in hand met *marketing*, politieke retoriek en *fake news*.

Van de weeromstuit profileren universiteiten zich door uiterst complexe procedures van *privacy* en *quality control* aan te houden die het publiceren tot een bureaucratische ontdekkingsreis maken. En wie zich inmiddels aan het grote aantal Engelse leenwoorden in deze tekst ergert kan de borst natmaken, want met de digitalisering is dit *de facto* de *lingua franca*, die de communicatie van het Nederlands maar vooral ook die van het Duits of Frans en dito gedachtegoed aantast.

Met dergelijke ontwikkelingen en overwegingen werd de redactie van *Handelingen* afgelopen jaar geconfronteerd. Omdat het aantal abonnementen voor schriftelijke uitgaven afnam bood uitgever VBK|media een digitale toegang (*portal*) aan. Dat was een mooi aanbod van een vertrouwde uitgever die het blad *Handelingen* steeds voortreffelijk ondersteund heeft. Er is echter toch voor een academische uitgever gekozen om redenen van herkenbaarheid, kwaliteitsborging en een eigen zelfstandig profiel. Dat is Radboud University Press als uitgever geworden, met 'Open Journals' als de door de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) opgezette infrastructuur voor wetenschappelijke publicaties. Centraal in dat aanbod staat het diamant-model

van *open access* waarbij noch auteur noch lezer betaalt en een universiteit borg staat voor het digitale uitgaveproces. De mogelijkheid om een papieren uitgave te krijgen blijft daarbij bestaan (*printing on demand*). Bovendien worden alle publicaties – ook die uit het verleden – digitaal identificeerbaar gemaakt, waardoor de toegang tot publicaties enorm toeneemt. Het *peer review*-proces wordt verder versterkt door een externe collegiale toets in te stellen van wetenschappers en professionals uit het werkveld. De redactie moet nog verder worden versterkt door een bredere vertegenwoordiging vanuit de verschillende opleidingen praktische theologie en religiewetenschap. En dat doen we hopen op het engagement van alle betrokkenen.

Lezen

Tot de meest direct betrokkenen bij vaktijdschriften behoren de lezers. Hoe voor de hand liggend dat ook klinkt; het is vaak een onderbelicht aandachtspunt. Nogal eens blijkt publiceren een *skull-enclosed* gebeuren waarbij de auteur behalve eigen inzichten of verworven datamateriaal, alleen de intieme kring van collega's voor ogen heeft. Elitaire esoterie in de wetenschap is dan een duidelijke afbreukrisico, en iets dat makkelijk afgedekt kan worden met een beroep op het specialisme van het academisch vakgebied of de complexe methodologie die het onderzoek vereist.

In vakwetenschappelijke publicaties dient kennis echter behalve controleerbaar ook herkenbaar te zijn; het dient inzichtelijk te worden gecommuniceerd en bovendien dient het bruikbaar te zijn, dat wil zeggen aan te sluiten op zowel interesse als op doelstellend en probleemoplossend vermogen van professionals in hun eigen context. Dat inzicht breekt ook wel

steeds meer door; zo schreef Henk de Roest onlangs een handboek praktische theologie waarin dit veel meer interactieve uitgangspunt duidelijk wordt uitgewerkt.

Nu *Handelingen* als *open access*-uitgave verschijnt, verandert er voor de lezer veel. Tenzij gekozen wordt voor voortzetting van het betaalde abonnement valt het tijdschrift alleen nog maar op (betaald) verzoek, *on demand*, in de brievenbus; alle artikelen worden op internet gratis beschikbaar gesteld en zijn snel te vinden met krachtige zoek- en doorverwijsfuncties; alle bijdragen zijn gratis te raadplegen en te *downloaden*.

Dat is voor diverse groepen lezers interessant: studenten en docenten praktische theologie en religiewetenschap die het in hun onderwijs gebruiken, professionals en vrijwilligers in het veld van de kerk, de zorg, scholen en overheden, belangenorganisaties die hun thema in *specials* geadresseerd zien, en ieder die thema's van geloof, kerk en religie wil betrekken op de handelingsvragen in het private en publieke domein.

Met de digitale en volledig *open access*-vorm waarin we *Handelingen* vanaf nu uitgeven vernieuwen we de communicatie en daarmee de band met de lezer. Daarmee hopen we ook bij te dragen aan het doel dat niet verandert, namelijk het bieden van een onmisbare bijdrage aan het denken en handelen van aan theologische en religiewetenschappelijke instellingen opgeleide professionals en het delen van de kennis die daarvoor van belang is. <

Noot

¹ Niet te verwarren met *Katholieke Stemmen*, een conservatief maandschrift van de Stichting 'Behoud r.-k. leven', dat verscheen van 1972 tot 2002.